

ZIJ WAREN ONSCHULDIG

Een toevallige vondst op een rommelmarkt bracht ons op het spoor van Jos Cels (1923-2003), journalist en verbeterer strijder tegen gerechtelijke dwalingen.
DEEL 3: het drama van Meensel-Kiezegem

Leven en werk van Jos Cels, bestrijder van onrecht (3)

De moord in het dorp van de Merckx

Toen de Leuvense assisenjury terugkeerde en de vier verdachten schuldig achtte aan de moord op de boer uit Kiezezem, gingen achteraan in de zaal enkele mannen rechtstaan. Ze riepen: 'Zij hebben het niet gedaan! Wij hebben het gedaan! Wij hebben boer Pittomvils vermoord!'

DOUGLAS DE CONINCK

De wereld van Jos Cels was zwart-wit. Een woord was een woord, of het nu was uitgesproken door een rechter, een priester of jijzelf. Je kwam niet terug op een gegeven woord, toch niet zonder consequenties. De misdaad-journalist werd begin jaren 60 op de Antwerpse redactie van *De Nieuwe Gids* verleid op de jonge typiste Mia. Vervelend, want hij had een gezin en drie kinderen.

Een halve eeuw later vindt Mia het nog altijd een liever te omzelen gespreksonderwerp, ook al dringt dochter Kathleen aan: 'Julie, zijn toen toch alleebei ontslagen? Omdat dat niet mocht, bij een christelijke gazer?'

Mia: 'Zo is dat niet helemaal gegaan.'

Het is wel een feit, zegt ze, dat Jos in de meest letterlijke zin alle contact moest verbreken met zijn ex en zijn drie eerdere kinderen. Dat zulke dingen in die tijd gewoon zo gingen.

Oorlogsdrama

Er waren wel meer dingen anders in de jaren waarin Jos Cels ten strijde trok tegen in de rechtszaal uitgesproken onrecht.

In zijn boek *Zij waren onschuldig* (1963) neemt hij ons mee naar het Hagelandse Meensel-Kiezezem, het geboortedorp van vierleerling Eddy Merckx. Daar wordt in de nacht van 25 op 26 augustus 1945 Louis Pittomvils vermoord. Jos Cels schrijft: 'De landbouwer werd door een struise gemaskerde kerel met een mitraliet koelbloedig neergeschoten.

Hij bleef op slag dood. Emma Timmermans, zijn vrouw, werd in de kelder getuigd waarna de woning in brand werd gestoken. Na het vertrek van de ouders gelukte het de vrouw er in zich uit de kelder te bevrijden en met de medelup van haar zoon het stoffelijk overblijfsel van de landbouwer uit de brandende huize te bevrijden.'

Wat denk je, Sherlock? Waarom zou iemand zoets doen?

De grafsteen van Louis Pittomvils, met sinds 1980 Emma naast zich, is bewaard gebleven op het kleine kerkhofje naast de kerk van

Kiezezem. Het is een en al oorlog en gedenksteden daar, en ook op dat van buurdorp Meensel. Meensel-Kiezezem is ons eigen Oudoud-sur-Glâne. De bevolking van het Franse dorpje werd op 10 juni 1944 zo goed als volledig gedeemd als vergelding voor D-Day, vier dagen eerder. In Meensel-Kiezezem vielen er een 70-tal doden. Wat het drama zoveel ingrijpender maakt, is dat de moorden en de deportaties niet het werk waren van de nazis, maar van jongens die voor de oorlog nog hadden gevoeld als pints gedronken met hun slachtoffers.

'Er was in Meensel-Kiezezem in die hele oorlog geen schot gelost', zegt Jozef Craenincx (90), de laatste overlevende, de allerlaatste ook van wie de overlijdensdatum nog niet is toegevoegd op de gedenkstenen voor 'Zij Die Weerkeerden' op het kerkhof van Meensel. 'Niet één schot.'

Jozef praat graag over het drama, zeker nu hij de laatste is die dat nog kan. Over één zij-aspect praat hij niet. Hij gaat over op buisterton: 'Ik zou die zaak laten rusten als ik u was. Trouwens, ik weet helemaal niets over de zaak-Pittomvils.'

Wat voorafging

Op zondag 30 juli 1944 stapten vier twintigsters vanuit Kiezezem naar de kermis in Attenrode, het volgende dorp. Een van hen is Gaston

Merckx, de 24-jarige leider van de Duitsegezinde Vlaamse Wacht in Kiezezem. Een kilometer buiten het dorp zien ze twee jongens en een meisje skedelen aan een gevaarlijke fiets. De spanning is die dag te snijden in Kiezezem. S Ochiends is er een pamflet opgedoken waarin de partizanen, de communisten dus, hebben aangekondigd dat ze weldra zullen afrekenen met de zwarte families Merckx en Broos.

In een op YouTube te vinden documentaire van VRT-coryfee Maurice De Wilde vertelt oud-partizanleider Louis Van Brussel in 1986 hoe de drie naar de bossen rond Kiezezem waren gestuurd voor een terreinverkenning. De Britse RAF wou met het oog op de nakende bevrijding parachutes met wapens droppen voor het verzet. In de fietstassen zaten gedemonteerde machinegeweren. Een loop was in de spaken van een fiets gedraaid en was dat niet gebeurd, dan prikten er nu geen 54 witte kruisjes op het kerkhof van Meensel.

Jozef Craenincx: 'De Merckx, dat waren rijke boeren. Zij speelden graag de baas. Zij vonden dat het aan hen te danken was, aan hun goede connecties met den Duits, dat er in die hele oorlog nooit geen kwaddelen waren geweest.'

Kwaddelen is lokaal taalgebruik voor gruzen. Louis Van Brussel, in 1986: 'Die partizanen waren daar niet van op de hoogte (van dat pamflet, DDC). Zij waren niet afkomstig uit de streek. Zij hadden alleen als opdracht die parachute voor te bereiden.'

Volgens de overlevering sprak Gaston de drie aan: 'Ik ken ullie niet! Wat komde gullie er doen? Ik ben van de Gestapo, toont ullie papieren!'

'De Merckx, dat waren rijke boeren. Zij speelden graag de baas'

JOZEF CRAENINCX (90)
DE LAATSTE OVERLEVENDE
VAN HET DRAMA VAN MEENSEL-KIEZEZEM

Een van de drie trok zijn 6,35, maar het pistool laperde, waarna een van de drie zijn 9 mm trok. Een schot. Gaston Merckx zijde neer tegen een tarweschoot.

Jozef Craenincx: 'Ik heb hem zien liggen, het gebeurde op een paar honderd meter van onze boerderij. En ik heb zijn moeder gezien, gebogen over haar dode zoon. Ze riep: 'Nu gaan er honderd mensen moeten sterven! Twee dagen later hebben ze de eerste drie mannen geëxecuteerd. Een van hen was mijn neef August.

Waarom? Omdat die zondag op café had staan lachen met Gaston. Zo van: 'Ziet hem daar nu liggen, met zijn kloten in het gras' Er zijn dan ook nog eens veertien anderen, onder wie enkele vrouwen, opgepakt en afgevoerd.'

En dat is pas het begin.

In de nacht van 10 op 11 augustus omsingelt een 300-koppig commando van de SS Vlaanderen, De Vlag, de Vlaamse Wacht en de Duitse Sicherheitsdienst het dorp. Alle mannen tussen 16 en 65 jaar worden op de speelplaats van de oude meisjesschool van Meensel samen-gedreven. Daar worden ze een voor een voor Marcel en Albert Merckx gelid, die twee oudere broers van Gaston. Ze hebben alleebei een zwaar mishandeld verzetssid aan zich vastgeklemd. Zij moeten die nacht met een hoofdknik bevestigen of de voorgeleide wel of niet deel uitmaakt van de partizanen.

Jozef Craenincx: 'Mijn vader heette Vital. Een van de partizanen die ze zochten, heette ook Vital. Dus werden onze twee tweelingbroers Frans en ik, mee op de op de vrachtwagen geladen.'

Geruchten en speculaties

Jozef, Frans en nog een tiental anderen uit Meensel-Kiezezem overleven de oorlog doordat de machinist van hun deportatietrein knoeit met een wissel en naar Mechelen rijdt in plaats van naar een Duits concentratiekamp. Begin

► In Zij waren onschuldig beschrijft Jos Cels een reeks gerechtelijke dwalingen.

► De grafzerken in Meensel vermelden vaak de namen van gedeporteerden die in de kampen van Neuengamme of Bergen-Belsen omkwamen.

© STEFAAN TEMMERMAN

► De gedenkstenen voor 'Zij Die Weerkeerden' op het kerkhof van Meensel. Jozef Craenincx is de allerlaatste van wie de overlijdensdatum nog niet is toegevoegd.

© STEFAAN TEMMERMAN

'Wij konden ons niet inbeelden dat ze vier personen zouden veroordelen die er niet bij geweest waren'

EEN VAN DE ACHT MOORDENAARS
VAN BOER PITTOMVILS

zekere Karel Baert op in de gevangenis, meppen hem bewusteloos en doen hem bekennen dat hij samen met de broers Wittenmans en een zekere Loddevickx de moord heeft gepleegd en dat het mortel los zou staan van de oorlog. Pittomvils zou zijn vermoord vanwege illegale slachtingen.

Tijdens het assisenproces in Leuven legt Baert in juni 1952 uit dat zijn bekentenissen hem zijn afgezwongen, dat hij met die hele moord juist niks te maken had, maar de jury weigert te geloven en veroordeelt de broers Wittenmans en Loddevickx tot tien jaar dwangarbeid. Karel Baert komt er vanaf met zeven jaar cel.

Geweldig onrechtvaardig

Hier pas wordt het een interessante zaak voor Jos Cels, die schrijft: 'Bijzaken werden bekentenissen dus als verzachtende omstandigheid in aanmerking genomen. Wie derhalve de onschuldige beklagden, want hoe hardnekkiger zij hun onschuld zullen staande houden, hoe meer kans ze lopen om meteen tot een zwaardere straf te worden veroordeeld!'

Mia: 'Dat hield hem er erg bezig. De waarde die juist in veel zaken heeft aan een bekentenis, ook als die kant noch wél raakt. Zo vond dat geweldig onrechtvaardig.'

Tijdens het voorlezen van het verdict in de Leuvense assisenzaal gebeurt iets unieks. Vanop de publieksbalen wordt er geroepen: 'Zij hebben het niet gedaan! Wij hebben het gedaan! Wij hebben boer Pittomvils vermoord!'

Ze waren met acht, die nacht, legt een van hen later uit aan Maurice De Wilde: 'Wij dachten allemaal dat het op een vrijpraak ging uitdraaien. Wij konden ons niet inbeelden dat ze vier personen zouden veroordelen die er niet bij geweest waren.'

De acht hadden ook onderling afspraken gemaakt over wat te doen als die verdorpe jury

de vier tegen alle verwachtingen in toch schuldig zou achten. Een woord was in die jaren echt wel een woord.

De man die het fatale schot heeft gelost, Felix Cockelberghs, trekt naar de Leuvense onderzoeksrechter en eist in staat van beschuldiging te worden gesteld voor de moord waarover de assisenjury zonet recht heeft gesproken.

Mia: 'En toch wou het gerecht ook in die zaak niet buigen.'

Jos Cels wordt er moedeeloos van. Met net zoveel pathos als de met de vuist afgezwongen bekentenissen van Baert is verheven tot alfi en omega van de zaak, minimaliseert het Leuvense openbaar ministerie de door zeven anderen ondersteunde bekentenissen van Cockelberghs.

Jos Cels: 'Volgens het openbaar ministerie, bij monde van eerste advocaat-generaal Vermeulen, zijn bekentenissen geen onomstotelijk bewijs! Zeven mannen werden buiten de zaak gesteld en Cockelberghs verscheen voor het hof van assisen van Brabant. Zes zittingen werden aan het meeuw proces gewijd, waarop Cockelberghs vrijgesproken werd. Hij werd door zijn echtgenote en meer dan tweehonderd gestraftte streekgenoten onthaald en triomfantelijk naar Glabbeek gevoerd waar zijn acht kinderen hem uitelgen van blijdschap opwachting.'

En zo, moet Jos Cels, tot zijn mateloze ergernis vaststellen, blijft de absurde intellie gerechtelijke waarheid overeind staan. De vier onschuldigen zijn er dan wel vanaf gekomen met niet meer dan enkele maanden voorbeteenis, ze moeten wel een schadevergoeding betalen aan de nabestaanden van Pittomvils. Een voor de rest van hun leven hebben ze een moord op hun strafblad staan.

Een wat ontmoeijde Jos Cels zal na Zij waren onschuldig het thema van de gerechtelijke dwaling achter zich laten. Hij stort zich op de zoektocht naar het verdwenen paneel uit het Lam Gods, publiceert verschillende boeken over de zaak. Hij lijkt vastbesloten om geen bij voorbaat zinloos lijkende gevechten voor gerechtigheid meer te willen aangaan.

Tot hij op een dag, midden jaren 70 een enveloppe tussen de ochtendpost aantreft, ondertekend door Leon Van Huffel.

Morgen in deel 4: 'Ik zat 31 jaar onschuldig in de gevangenis'